

Gevecht tegen de publieke opinie

DE OORLOG IN VIETNAM (1959-1975) IN BEELD

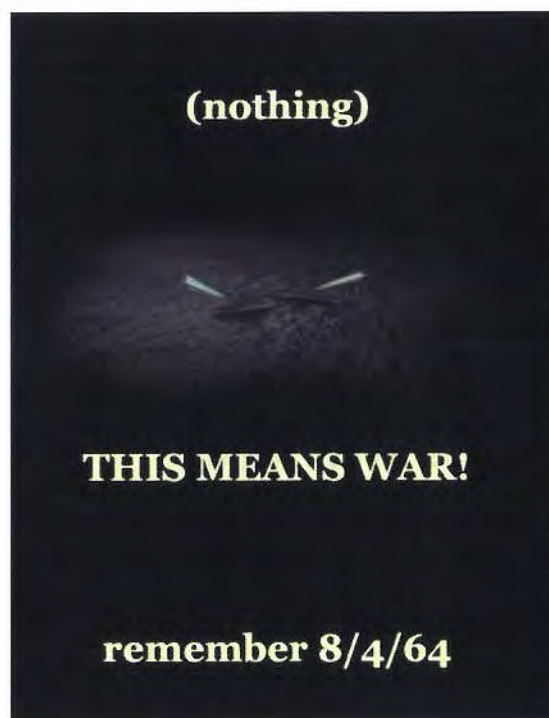
De oorlog in Vietnam was een van de eerste grote conflicten die behalve op het slagveld ook in de media werden uitgevochten. Doeko Bosscher schetst een beeld van de oorlog aan het Amerikaanse thuisfront.

► In Graham Greene's *The Quiet American*, een boek uit 1955 dat twee keer is verfilmd (1958 en 2002), wordt beschreven hoe de Verenigde Staten zich al jaren voor het vertrek van de Fransen in het geheim in het conflict mengen en een pro-Amerikaanse guerrillagroepering bomaanslagen laten plegen. Het filmverhaal en de filmbeelden, vooral die van 2002, zijn goed bruikbaar om de aanloop naar de Amerikaanse interventie te illustreren.

De oorlog in Vietnam valt niet te begrijpen zonder een blik op het grotere kader: de Koude Oorlog. Beide partijen, het 'Oostblok' geleid door de Sovjet-Unie en 'het Vrije Westen' geleid door de Verenigde Staten, beschouwden het conflict als een 'zero-sum game', een spel waarin geen compromis mogelijk is omdat alles wat de ander wint, verlies voor jezelf betekent. Geografisch vertaald leidt zo'n 'zero-sum game' vanzelf tot landjepik, want elke meter die voor het ene blok verloren gaat is pure winst voor het andere. 'Neutralis-

me is immoreel', zeiden de Amerikanen, bij monde van hun minister van buitenlandse zaken John Foster Dulles (1953-1959). Als een land zich neutraal verklaarde, omdat het geen positie wilde kiezen in het conflict tussen Oost en West, werd het door Amerika bijna automatisch bij zijn vijanden ingedeeld.

Dit verklaart waarom de Amerikanen knarsentandend toezagen hoe de Fransen Indochina moesten opgeven, na hun militaire blamage bij Dien Bien Phoe in het noorden van Vietnam (1954). Zij vreesden dat heel Vietnam communistisch zou worden.¹ Het land werd na het vertrek van de Fransen verdeeld tussen het noorden (hoofdstad Hanoi), waar de communisten mede dankzij veel steun vanuit China het overwicht hadden, en het 'nationalistische' zuiden (hoofdstad Saigon). Er moesten volgens internationale afspraken in 1956 verkiezingen worden gehouden. De heerser van het zuiden, Ngo Dinh Diem, verhinderde dat echter. Hij vreesde - niet zonder reden - dat vrije verkiezingen op dat moment tot een communistische machtsovername zouden leiden. De Verenigde Staten steunden Diem op alle mogelijke manieren. De Republikeinse regering was in de ban van de in 1954 gelanceerde 'dominotheorie', die zei dat heel Azië uiteindelijk in de schoot van Moskou en Peking zou vallen als het dominosteentje Vietnam niet overeind bleef staan. Het zuiden kreeg daarom veel economische en vooral militaire hulp om het hoofd boven water te houden. Washington geloofde heilig dat het volk van Zuid-Vietnam spoedig zou beseffen dat een pro-westerse koers verreweg het beste was voor het land. Dat volk had echter zo zijn eigen plannen. In 1959 begonnen de

Doeko Bosscher is hoogleraar eigentijdse geschiedenis aan de Rijksuniversiteit Groningen.

eerste serieuze militaire schermutselen tussen guerilla's van de Vietminh (communistic strijders; vanaf 1960 als Vietcong aangeduid) en de door de Verenigde Staten gefinancierde en getrainde legermacht van het zuiden. Het regime aldaar heette inmiddels officieel de 'Republiek Vietnam'. De oorlog was een feit.

Vervolgens ontwikkelde zich een maar al te bekend patroon. Diem en de zijnen, een katholieke elite met tal van belangen in de economische boven- en onderwereld, slaagden er niet in het volk achter zich te krijgen. Dat bleek onder meer uit de over de hele wereld verspreide beelden van boeddhistische monniken die uit protest tegen de regering zichzelf op marktplaatsen in brand staken. De Amerikanen hadden inmiddels zoveel in het bewind geïnvesteerd dat zij verlamd reageerden. 'Sink or swim with Ngo Dinh Diem', zo typeerde de journalist Homer Bigart dit beleid (in het Engels rijmt 'Diem' op 'swim'). Foto's van bezoeken die Diem aan de Verenigde Staten bracht, zeggen alles over de wanhopige pogingen hem voor 'de Churchill van Azië' te laten doorgaan. Juichende menigten en 'ticker tape parades', het kon niet op. Maar in november 1963 kwam er dan toch een eind aan het voorttobben met 'America's Miracle Man in Vietnam', zoals de titel van een tamelijk recent boek luidt.² Deze keer juichte een grote menigte in Saigon, na de moord op Diem, door legerofficieren die van de CIA hadden gehoord dat Amerika deze actie niet steunde, maar er ook niet moeilijk over zou doen.

Huis onwaardig was. Kennedy was er immers ook de man niet naar geweest om een nederlaag te incasseren, getuige zijn spijkerharde opstelling ten tijde van de Cubaanse rakettencrisis van oktober 1962. Aangezien het in Vietnam helemaal de verkeerde kant op ging, moest Johnson kiezen tussen escalatie of terugtrekking 'met ere', op zo'n manier dat de schijn van een overwinning kon worden opgehouden. In de veronderstelling, of in ieder geval verkondigend dat Kennedy voor escalatie zou hebben gekozen, deed ook Johnson dat. Deze gang van zaken heeft veel later, nadat de oorlog in Vietnam totaal uit de hand was gelopen, tot een heftig debat

△
De wereldberoemde foto (22 november 1963) van de korte en trieste ceremonie aan boord van Airforce One, tijdens welke hij de eed aflegde, spreekt boekdelen: Johnson de antiheld naast de met bloed besmeurde Jacky Kennedy.

'Washington geloofde heilig dat het volk van Zuid-Vietnam spoedig zou beseffen dat een pro-westerse koers verreweg het beste was voor het land'

Twintig dagen later zou ook de Democratische president John F. Kennedy worden vermoord, de man die inmiddels goed had begrepen dat het door zijn Republikeinse voorganger Eisenhower ingezette beleid inzake Vietnam failliet was.

Escalatie

Lyndon Johnson, Kennedy's vice-president die automatisch zijn opvolger werd, had een legitimiteitsprobleem. Hoe aan iedereen te laten zien dat hij terecht in de schoenen stond van de vermoorde halfgod? De oplossing bestond uit voortzetting van - wat hij beschouwde als - het staande Vietnambeleid en een verhoogde inspanning op het terrein van de binnenlandse politiek, ter verwezenlijking van een 'Great Society'. Johnson vond dat hij deze oorlog 'niet mocht verliezen', op straffe van het verwijt dat hij het Witte

tussen historici en andere commentatoren geleid. Wat zou Kennedy werkelijk hebben gedaan? Er waren aanwijzingen dat hij kort voor zijn dood had besloten zijn verlies te nemen en een terugtrekking aan te kondigen. Maar voor hetzelfde geld kon het tegenovergestelde worden beweerd. Deze discussie had met andere woorden geen enkele zin. 'Counterfactual history', speculeren over 'wat, als?', is een leuk spelletje, maar zet geen zoden aan de dijk.

Feit is dat Johnson elk middel aangreep om te escaleren en om die escalatie te rechtvaardigen. Het Tonkin-incident van begin augustus 1964 was onderdeel van deze strategie. Het staat nu vast dat de 'aanvallen' op Amerikaanse oorlogsschepen deels nooit hebben plaatsgevonden en deels schromelijk zijn overdreven. (Vandaar dat er geen foto's van zijn en vandaar ook de latere parodieën op het bekende affiche van na 'Pearl Harbor',

◁
Seth Jacobs, *America's Miracle Man in Vietnam: Ngo Dinh Diem, Religion, Race, and U.S. Intervention in Southeast Asia* (Duke University Press, 2004).

△
Parade voor Diem, de
'Churchill van Azië'.

dat om wraak schreeuwde. Geen brandende schepen of een gehavende vlag deze keer, maar: 'nothing'. De gezamenlijke inspanning van alle veiligheidsdiensten en de militaire en beleidsstaven om van bijna niets toch

oorlog werd gevoerd. Vietnam maakte het nodig meer dan twee miljoen mensen op te roepen, naast de vrijwilligers die er natuurlijk ook nog altijd waren – zij het in afnemende aantallen. Het gevolg van de aangescherpte dienstplicht was dat nu ook categorieën mensen moesten aantreden die voorheen buiten schot bleven: studenten en kostwinners. Daarmee werd een soort kandidaten voor dienst in Vietnam aangeboord dat ten eerste vaak politiek bewust was en ten tweede zijn mond kon roeren. Zo kwam de geest van het Vietnamprotest uit de fles. Hoewel uit de cijfers blijkt dat uiteindelijk niet meer dan 23 procent van alle studenten feitelijk is opgeroepen (en 45 procent van alle mensen met een diploma van de middelbare school), waardoor de strijdmacht in Zuidoost-Azië in overgrote meerderheid bleef bestaan uit vertegenwoordigers van de 'lagere' klassen, bepaalde de middenklasse het karakter van de opstand. Als we praten over beelden van de oorlog in Vietnam, gaat het maar al te vaak over dat protest: teach-ins, grote demonstraties, geweld van de politie die demonstranten tegenhoudt of probeert te

'Het gevolg van de aangescherpte dienstplicht was dat nu ook studenten en kostwinners moesten aantreden. Daarmee werd een soort kandidaten aangeboord dat politiek bewust was en zijn mond kon roeren. Zo kwam de geest van het Vietnamprotest uit de fles'

nog iets te maken, leidde echter tot een oorlogsstemming in het Congres. Johnson kreeg – met unanimititeit in het Huis van Afgevaardigden en met slechts twee stemmen tegen in de Senaat – in een resolutie alle gewenste volmachten om de oorlog uit te breiden. Binnen een paar jaar hadden de Verenigde Staten meer dan een half miljoen soldaten in Vietnam. Ter vergelijking: in de oorlog in Irak van 2003 werd de helft van dat aantal ingezet; al spoedig daarna begon de terugtrekking, waarna er minder dan 150.000 achterbleven als bezettingsmacht.

Om aan voldoende soldaten te komen moest Amerika steeds vaker de dienstplicht inroepen. Er wordt wel gezegd dat het land deze 'draft', het spreektaalwoord voor 'selective service', in de jaren zestig herinvoerde, maar dat is onjuist. De dienstplicht was altijd blijven bestaan (zo belandde Elvis Presley in Duitsland!), alleen op een geringe schaal zolang er geen grote

intimideren, gewonden en zelfs doden (zoals bij Kent State University in Ohio, in mei 1970) op universitaire campussen.

Omslag van de publieke opinie

Er wordt vaak gezegd dat het Tet-offensief van de Vietcong in 1968 de publieke opinie in de Verenigde Staten heeft doen omslaan. Dat zijn grote woorden. Vermoedelijk is die omslag een veel geleidelijker proces geweest en hebben de gebeurtenissen in dat rampjaar alleen een extra duwtje in een bepaalde richting gegeven.

De naam 'Tet' is verbonden aan het Vietnamese Nieuwjaarsfeest, in dit geval 31 januari 1968, de dag waarop verspreid over heel Zuid-Vietnam een enorme troepenmacht uit het niets tevoorschijn kwam en zich tegen de legers van Saigon en de Verenigde Staten keerde. In de voorafgaande maanden had Johnson op gezag van zijn commandant te velde, William Westmoreland, steeds

triomfantelijker gesproken over een haast gewonnen oorlog. De televisiebeelden en foto's van het front, waar in bijna elke stad en ook daarbuiten een bittere strijd om elke vierkante meter terrein gaande waren, spraken de president op een verpletterende manier tegen. Saigon was een belangrijk doelwit; de vijand veroverde daar zelfs voor enkele uren het terrein van de Amerikaanse ambassade. Verder vond een grootscheepse aanval op de basis Khe Sanh plaats, vlak ten zuiden van de 'gedemilitariseerde zone' en de 17e breedtegraad die de grens tussen Noord- en Zuid-Vietnam vormde. Het Amerikaanse publiek huiverde bij al het slechte nieuws. Het voelde zich bedrogen. Het relatief grote aantal slachtoffers onder de 'eigen' troepen, maar vooral het feit dat 'Tet' als een volslagen verrassing was gekomen, maakte duidelijk hoe ver de eindoverwinning nog in het verschiet lag - als er al ooit een overwinning zou zijn.

Partij. De grote kanshebber, Robert Kennedy, was op 5 juni in de nacht die volgde op zijn grote overwinning in de voorverkiezingen in California vermoord. De

'De televisiebeelden en foto's van het front spraken president Johnson op een verpletterende manier tegen'

Een foto als die van Eddie Adams, die op de tweede dag van het offensief (1 februari 1968) vastlegde hoe de Zuid-Vietnamese politiecommandant Nguyen Ngoc Loan een gevangen Vietcongstrijder door het hoofd schoot, voegde nog een dimensie toe aan de afschuw. Niet alleen dreigde Amerika de oorlog te verliezen, er rezen ook steeds sterkere twijfels of zijn Zuid-Vietnamese medestrijders wel de 'good guys' waren.

Anderhalve maand na het begin van 'Tet' vonden in New Hampshire de eerste voorverkiezingen voor het presidentschap plaats. Vredeskandidaat Eugene McCarthy, voorheen totaal kansloos geacht, kwam buitengewoon sterk uit de bus met slechts een paar procent minder stemmen dan Johnson. Een paar dagen later kondigde Robert Kennedy, de broer van de vermoorde JFK, zijn kandidatuur aan. Johnsons wereld stortte in. Niet dat hij zich al verslagen hoefde te voelen, maar er wachtte hem een titanenstrijd als hij in de race bleef en Vietnam vroeg al zoveel van zijn krachten. Daarom kondigde hij op 31 maart naast een andere aanpak van de strijd in Vietnam (meer onderhandelen en minder bombardementen) ook aan dat hij zich terugtrok als kandidaat. Dit dramatische moment ('I shall not seek, and will not accept the nomination of my party for another term as your President') leverde opnieuw krachtige beelden op.

Nixon, Watergate en het einde

Johnson's vice-president Hubert Humphrey verwierf uiteindelijk de kandidatuur voor de Democratische

Democratische Conventie in Chicago onttaarde mede door deze schokkende gebeurtenis, die de vredesactivisten in de partij eerst met stomheid sloeg en daarna tot harde actie inspireerde, in een complete chaos. Berucht is nog altijd de 'Battle of Michigan Avenue', waar felle confrontaties plaatsvonden. De tot op het bot verdeelde Democraten maakten in november geen kans tegen de Republikeinse Partij met haar kandidaat Richard Nixon. Nixon probeerde het in Vietnam over een andere boeg te gooien. Niet langer zouden Amerikaanse troepen de ruggengraat vormen van de strijdmacht van het zuiden, maar het Zuid-Vietnamese leger zelf, dat van alle midelen zou worden voorzien om succes te kunnen boeken. De 'Vietnamisering' van alles wat met het conflict samenhang leverde in zoverre winst op dat de Amerikaanse soldaten inderdaad naar huis konden terugkeren. Daarna bevonden zich in Vietnam alleen nog adviseurs en eenheden die Amerikaanse bezittingen, zoals de ambassade in Saigon, moesten beveiligen. Inmiddels was Nixon in november 1972 herkozen als president. Hoewel hij niets te vrezen had van zijn Democratische opponent George McGovern had hij alles uit de kast gehaald om zijn concurrent uit te schakelen.³ Tot dat 'alles' hoorde misschien niet een inbraak in het hoofdkwartier van de

Deze foto van Eddie Adams, gemaakt op de tweede dag van het Tet-offensief, schokte de Amerikaanse burgers. Waren hun Zuid-Vietnamese bondgenoten wel de good guys?

McGovern was een van de eerste critici van het Vietnambeleid van de regering; zijn oppositie ging terug tot onder Kennedy (1963). Dit was een van de redenen voor Nixon om de strijd met McGovern als een persoonlijke strijd te beschouwen, wat hij overigens heel vaak deed als hij het idee had dat iemand hem te na kwam.

► Zie: Sara Hall, 'How Media Coverage of the Vietnam War Changed America, Journalism', www.associatedcontent.com

► Het incident vond plaats bij Trang Bang en het meisje heette Kim Phuc. Zij is nu een 'UNESCO Goodwill Ambassador for Peace' en woont in Canada.

► Een goede bibliografie van de rol van de media in deze oorlog is onderdeel van 'The Sixties Project': http://www2.iath.virginia.edu/sixties/HTML_docs/resources.

Democratische Partij in het Watergategebouw (Washington, D.C.) op 17 juni 1972; het valt althans niet met zekerheid vast te stellen dat Nixon persoonlijk de opdracht gaf. Hij was wel zeer actief betrokken bij pogingen dit misdrijf in de doofpot te stoppen. Toen zijn

ooit gezegd.⁴ Deze stelling, dat wat de media schreven bepalend was voor de ontwikkeling van de publieke opinie, gaat misschien te ver, maar grote invloed hadden de krant (met zijn foto's en zijn commentaren) en de televisie (met journaalbeelden) zeker. De Amerikaan-

'Op 29 maart 1973 was de terugtrekking voltooid en werden ook de laatste krijgsgevangenen losgelaten uit het 'Hanoi Hilton'

rol bekend werd begon er een 'impeachment-procedure'. Vlak voordat de Senaat - de 'rechtbank' in zo'n procedure - een veroordeling zou uitspreken, hield Nixon de eer aan zichzelf en trad af (augustus 1974). Formeel stonden Vietnam en 'Watergate' los van elkaar, maar bij nadere beschouwing zijn beide kwesties onderdeel van hetzelfde syndroom. Amerika voelde zich belaagd en wist zich geen raad met deze onbekende ervaring. Het systeem kraakte. De ene president gaf het op en de andere klampte zich met oneigenlijke middelen vast aan zijn positie. De bekende beelden van Watergate (de fatale getuigenis van John Dean, de commissie-Ervin, Nixon die met een verkrampt gezicht naar de menigte zwaait alvorens per heliporter het Witte Huis te verlaten) horen onlosmakelijk bij de beelden van Vietnam.

Unwinnable

De oorlog in Vietnam was het eerste of een van de eerste grote conflicten die behalve op het slagveld ook in de media werd uitgevochten. 'Vietnam was lost in the living rooms of America - not on the battlefields of Vietnam', heeft mediasocioloog Marshall McLuhan

se leiders werden zich daarvan steeds sterker bewust. Zo voelde Lyndon Johnson de grond onder zijn voeten verdwijnen toen Walter Cronkite, een 'anchorman' van CBS die zelf naar Vietnam was getogen, tijdens 'Tet' verklaarde dat de oorlog 'unwinnable' was en dat 'we have been too often disappointed by the optimism of the American leaders'. Als 'the most trusted man in America' - volgens een opiniepeiling - kon Cronkite presidenten maken en breken. Filmbeelden en foto's speelden bij dit alles, als ondersteuning van (en bewijs voor) het gesproken woord, een cruciale rol. Zonder de beelden van soldaten die tijdens 'Tet' vochten voor hun leven zou het publiek minder snel met de neus op de feiten zijn gedrukt. De foto's van de talrijke doden van My Lai, het dorp waar luitenant William Calley in maart 1968 een bloedbad aanrichtte, brachten enorme beroering teweeg. De beroemde foto van Nick Ut van 'het napalmmeisje', van juni 1972 maakte meer dan wat ook duidelijk dat Amerika, ook al had het al bijna al zijn troepen uit Vietnam teruggetrokken, daar nog steeds tekeerging.⁵ Met de reacties van het publiek werd door de regering steeds meer rekening gehouden.⁶

► Walter Cronkite, anchorman van CBS nieuws, verklaarde dat de oorlog 'unwinnable' was.

► Foto rechts: De laatste soldaten in Vietnam.

